

SIGIRLARDA BACHADON SUBINVOLYUTSIYASINING ETIOPATOGENEZI

Eshburiyev B.M.

*Ilmiy rahbar v.f.d.professor Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik
va biotexnologiyalar universiteti*

Urazov Sh.A.

*Tayanch doktorant Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti*

E-mail: urazov.sherali85@mail.ru

Summary: *The article presents an analysis of scientific sources and results on the study of the cause, clinic and features of the development of uterine subinvolution in cows in the conditions of farms of the Republic.*

Аннотация: *В статье представлено анализ научных источников и результаты и по изучению причины, клиники и особенностей развития субинволюции матки у коров в условиях фермерских хозяйств Республики.*

Ключевые слова: *матка, субинволюция, гиповитаминозы, скрытый эндометрит, ликвор, плод, глюкоза, общий белок, лейкоциты, эритроциты*

Аннотация: *Maqolada respublika xo'jaliklari sharoitida sigirlarda bachadon subinvolyutsiyasining rivojlanish sababi, klinikasi va xususiyatlarini o'rganish bo'yicha ilmiy manbalar va natijalar tahlili keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *bachadon, subinvolyutsiya, gipovitaminozlar, yashirin endometrit, loxiy suyuqligi, homila, glyukoza, umumiy oqsil, leykosit, eritrosit*

Mavzuning dolzarbligi: Davlatimiz rahbariyati tomonidan chorvadorlarga berilayotgan imtiyozlar va ko'rsatilayotgan amaliy yordam tufayli chorva hayvonlari son jihatidan jadal ko'paytirilayotgan bo'lsada, ularning mahsuldorlik ko'rsatkichlari pastligicha qolmoqda. Kasalliklarning sabablarini aniqlash, kamchiliklarni bartaraf etish orqali sog'lom va mahsuldor qoramollar podasini xo'jalikning o'zida yaratish zooveterinariya xodimlari oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Bu borada veterinariya fani va amaliyoti oldiga shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xo'jaliklariga qarashli chorva mollarining kasalliklariga qarshi kurashish va davolashning hamda hayvonlar mahsuldorligi va reproduktiv xususiyatlarini yaxshilashning samarali va kamchiqim usullarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish orqali mahsulotlar tannarxini kamaytirishga erishishdek dolzarb vazifalar qo'yilmoqda.

Qoramollar zotini yaxshilash va mahsuldorligini oshirish muammolarini samarali hal etishga katta to'sqinlik qilayotgan kasalliklar orasida hayvonlar jinsiy a'zolarining kasalliklari, jumladan sigirlarda bachadon subinvolyutsiyasi kasalligi asosiy o'rinni egallaydi.

Adabiyot ma'lumotlarining tahlili va shaxsiy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, Respublikamizning chorvachilik fermer xo'jaliklariga chetdan keltirilgan mahsuldor sigirlarda bachadon subinvolyutsiyasi kasalligi va uning oqibatida bepushtlikning keng tarqalganligiga qaramasdan, ushbu kasallikning sabablari, rivojlanish xususiyatlari, erta aniqlash, davolash va oldini olishning samarali usullari to'liq ishlab chiqilmagan.

Bachadon subinvolyutsiyasi kasalligi oqibatida hayvonlar mahsuldorligining keskin pasayishi, reproduktiv xususiyatlarining yomonlashishi va ularning qisir qolishi hisobiga fermer xo'jaliklari katta iqtisodiy zarar ko'rmoqda.

Bachadon subinvolyutsiyasining sabablari homila oldi suyuqligining haddan tashqari ko'p va homilaning juda katta bo'lishi, gipofiz bezi orqa bo'lagi va homila yo'ldoshining funksional yetishmovchiliklari bo'lishi mumkin. Kasallikning ikkilamchi sabablari bo'g'oz hayvonlar uchun matsionning yetarli bo'lmasligi, sigirlarda sog'indan chiqarilishining kechikishi, bir tomonlama oziqlantirish, ratsionda sut haydovchi ozuqalarning ko'pligi, vitaminlar va mineral moddalarning yetishmasligi kabi organizm rezistentligining pasayishiga sabab bo'luvchi omillar hisoblanadi [2].

Mualliflar [3] sigirlar tuqqandan keyin bachadonning tiklanish jarayonlari o'rtacha 50-60 kun davom etadi, shuning uchun sut mahsuldorligi 4000 kg bo'lgan sigirlarni tuqqandan keyingi 40- kunlarda urug'lantirish eng optimal muddat deb hisoblashadi.

Tadqiqotlar maqsadi yangi tuqqan mahsuldor sigirlar orasida bachadon subinvolyutsiyasi kasalligining tarqalishi, sabablari va klinik belgilari va qondagi morfobiokimyoviy o'zgarishlarni o'rganishdan iborat.

Tadqiqotlar ob'yekti va uslubiyatlar. Fermer xo'jaliklari sharoitida mahsuldor sigirlar bachadon subinvolyutsiyasi kasalligining tarqalishi, sabablari va rivojlanish xususiyatlari, klinik belgilari va qondagi morfobiokimyoviy o'zgarishlarni hamda oqibatlarini o'rganish maqsadida "o'xshash juftliklar" tamoyili asosida "etalon" hayvonlar sifatida ajratib olingan 8 bosh sigirlar tug'ishdan keyingi 20- kunidan boshlab, 42- kunigacha yani ularning urug'lantirilishigacha bo'lgan davrda har haftada bir marta tekshirishlardan o'tkazilib, ularda klinik-fiziologik status va qonning ayrim morfobiokimyoviy ko'rsatkichlari aniqlandi.

Xo'jalikdagi sigirlarning umumiy holati, ishtaha, semizlik darajasi, tashqi ta'sirotlarga javob reaksiyasiga e'tibor berildi.

Umumiy qabul qilingan klinik tekshirish usullari bilan shilliq pardalar, teri va teri qoplamasi, harakat a'zolarining holati, oshqozon oldi bo'limlarining 5 daqiqadagi qisqarishlari soni, tana harorati, 1 daqiqadagi yurak urishi va nafas soni aniqlandi.

Sigirlarda jinsiy a'zolari tashqi tekshirishlar orqali jinsiy lablar holati, undan shilimshiq suyuqlik oqishi, uning rangi, hidi va konsistensiyasi, shilliq pardalarning rangi aniqlandi. To'g'ri ichak orqali tekshirish yordamida bachadonning holati va uning involyutsiyasi (o'z holiga kelishi) aniqlanib borildi hamda tuxumdonlar holati, ularda follikulalar yoki sariq tana borligi aniqlandi. Qin oynasi yordamida tekshirish bilan qin shilliq pardasining, bachadon bo'yinchasining holati, uning yopilganlik darajasi, bachadondan ajralayotgan suyuqlikning xarakteri o'rganildi.

Sigirlarning oziqa ratsionlari to'yimligik, tarkibidagi hazmlanuvchi protein, qand, karotin, kalsiy, fosfor, kletchatka miqdorlari bo'yicha zootexnikaviy tahlil

qilinib, oziqlantirish me'yorlari bilan taqqoslash asosida hayvonlar organizmi ehtiyojlarining qondirilish darajasi o'rganildi.

Olingan natijalar tahlili. Fermer xo'jaligida sigirlar ratsioni asosan silos-konsentrat tipida ekanligi bilan xarakterlanib, oziqlantirish me'yorlariga nisbatan 2,08 oziqa birligining yetishmasligi qayd etildi. Ratsiondagi hazmlanuvchi protiyen 911,8 grammni, u bilan ta'minlanish esa 105,8 foizni tashkil etdi.

Sigirlar organizmining yengil hazmlanuvchi uglevodlarga bo'lgan ehtiyojlarining qondirilishi 46,4 foizni tashkil etdi, ya'ni ratsiondagi qand miqdorining me'yorlardan 364,4 grammga kamligi, kalsiyning 2,4 grammga ortiqchaligi va fosforning 6,3 grammga yetishmasligi aniqlandi. Qand-oqsil nisbati me'yordagi 0,8-1,2 o'rniga 0,34 ni, fosforning kalsiyga nisbati 0,46 ni tashkil etdi.

Ratsiondagi kletchatkaning miqdori me'yordagi 2850 g o'rniga 3392 grammni, karotinning miqdori 169 mg.ni tashkil etdi. Sog'in sigirlarning oziqlantirilishini tahlil qilish bilan shunday xulosaga keldikki, ratsionlar tipi, tarkibi va to'yimlilik bo'yicha sigirlar organizmining to'yimli moddalar, biologik faol va mineral moddalarga nisbatan ehtiyojlarini to'liq qondirmaydi. Ratsionlarning oqsilli va energetik jihatdan nomutanosibli, qand-oqsil va fosfor-kalsiy nisbatlarining pastligi, sigirlarda bachadonni tuqqandan keyingi qayta tiklanishining kechikishi, ya'ni bachadon subinvolyutsiyasining kelib chiqishida asosiy etiologik omillar hisoblanadi. Sigirlarning yil davomida bir joyda saqlanishi, gipodinamiya va gipoinsoyatsiya ularda modda almashinuvlarining buzilishlari hamda jinsiy a'zolarning tuqqandan keyingi qayta tiklanishining kechikishiga olib keladi.

Bachadon subinvolyutsiyasi bilan kasallangan sigirlarda umumiy holsizlanish, befarqlik, ishtahaning pasayishi, oshqozon oldi bo'limlarining gipotoniya, shilliq pardalarning oqarishi (anemiya) kabi umumiy belgilar, qindan kataral-yiringli ekssudat oqishi, to'g'ri ichak orqali tekshirilganda bachadonni kattalashgan bo'lishi va bo'shlig'ida suyuqlik borligi, tuxumdonlarda sariq tanani to'liq so'rilib ketmaganligi kabi klinik belgilar kuzatilishi xarakterli bo'ldi.

Xulosalar. 1.-Sigirlarda bachadon subinvolyutsiyasining kelib chiqishida sog'indan chiqarilgan davrda bo'g'oz sigirlar organizmining to'yimli moddalar, vitaminlar, makro- va mikroelementlarga nisbatan ehtiyojlarini to'liq qondirmasligi, yayratishning yetishmasligi va yangi tuqqan sigirlarni antisanitariya sharoitlarida saqlash asosiy etiologik omillar hisoblanadi.

2. Sigirlarda bachadon subinvolyutsiyasi umumiy holsizlanish, ishtahaning o'zgarishi, qindan kataral-yiringli ekssudat oqishi, to'g'ri ichak orqali tekshirilganda bachadonning kattalashishi, ko'p miqdorda suyuqlik bo'lishi, tuxumdonlarda sariq tanani so'rilishining kechikishi kabi belgilar kuzatilishi hamda qondagi eritrositlar soni, gemoglobin, umumiy oqsil miqdorlarining kamayishi va leykositlar sonining ortishi bilan xarakterlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Храмов В. В. Влияние сезонных факторов на воспроизводительные функции и продуктивность коров [Текст] / В. В. Храмов, Р. А. Шундулаев, Н. А. Саенко // Ветеринария. - 2004. - №11. - С. 13-14.

2. Чомаев А.М., Чернишева М.Н., Голдина А.А. Молочная продуктивность и сроки осеменения коров. Ж. Зоотехния, №6, 2003, с.30.
3. Григорьева Т.Е., Макаров А.А. [Статья] Сравнительная характеристика морфологических и биохимических показателей крови коров при лечении субинволюции матки ФГОУ ВПО «Чувашская государственная сельскохозяйственная академия» 2004.
4. Eshburyiev B.M. Veterinariya akusherligi. Darslik. 2018 y. 334-336 b.
5. http://www.allvet.ru/diseases/-vet_obstetrics.